

Висновки до розділу 2

1. Ретроспективний аналіз розвитку сільськогосподарського землекористування північного Причорномор'я засвідчив, що, починаючи з часу виникнення землеробства (VI тис. р. до н. е.), тривалий період примітивні знаряддя обробітку ґрунту та низька урожайність культур практично не впливали на зниження природної родючості ґрунту, оскільки у скіфсько-сарматських племенах, які вели кочовий спосіб життя, провідною галуззю було скотарство. У VI-IX ст. н. е. використання плуга, розширення кон'юнктури культур, відсутність сівозмін стало початком розвитку процесів ерозії ґрунтів та зниження природної родючості. У другій половині XVIII ст. відміна кріпосного права, розвиток науково технічного прогресу в аграрному секторі сприяли зростанню урожайності культур. Використання більш досконалих знарядь обробітку ґрунту сприяло підвищенню продуктивності земель, посилюючи деградацію ґрунтів. Найбільш виразно негативні процеси у використанні земельних ресурсів починаються у період колективізації, яка спиралася на екстенсивне землекористування, завдяки надмірному розширенню площ орних земель, що суттєво посилило розвиток деструктивних явищ у сільськогосподарському землекористуванні.

2. В ринкових умовах незалежної України, коли земельна реформа стала частиною економічної реформи, землекористування набуло різних форм власності на землю: державної, приватної і комунальної. Проте ринкові трансформації не знизили ступінь сільськогосподарського освоєння території України (69,2 %) та ступінь розораності сільськогосподарських угідь (54,5 %), хоч у декілька разів зменшились обсяги використання органічних і мінеральних добрив. Зросла до 15 млн га площа еродованих сільськогосподарських угідь, у тому числі 11 млн га орних земель, спостерігається постійне зниження вмісту поживних речовин та гумусу у ґрунтах. У причорноморському регіоні мають місце аналогічні процеси і явища, хоч в окремих областях (Миколаївській) вони значно перевищують середні показники по Україні. Так насичення сівозмін інтенсивними технічними та просапними культурами посилюють процеси ерозії ґрунтів та втрати поживних речовин і гумусу. За тридцятирічний період (1980-2008 рр.) середньорічне зменшення вмісту гумусу в ґрунтах області збільшилось у 4,3 рази, порівняно зі сторічним періодом (1880-1980 рр.). При збереженні такої динаміки середньозважений вміст гумусу в ґрунтах області на період до 2025 року досягне критичного значення, що складатиме 2 %. Такі деструктивні явища створюють

продовольчу і національну загрозу країні, хоча відносно високі урожаї останніх років пояснюються сприятливими кліматичними умовами регіону та залишковою потенційною природною родючістю чорноземів.

3. Правове регулювання раціонального використання та охорони земельних ресурсів аграрними підприємствами охоплює широкий спектр земельних відносин, які вимагають постійного вдосконалення за допомогою таких інструментів як землеустрій, що передбачає впорядкування земельних угідь, еколого-економічне обґрунтування системи сівозмін, комплекс заходів з охорони земель. Але господарська діяльність аграрних підприємств, які недооцінюють проекти землеустрою або відхиляються від них в умовах неповної формалізації нормативно-правової бази, стримує процес збереження та відтворення земельних ресурсів. Для чіткої регламентації адміністративної відповідальності запропоновано критерії оцінки порушень проектів землеустрою на підставі їх повторності, питомої площі, на якій це порушення виявлено, коефіцієнта порушення вимог агробіологічних властивостей культур у сівозміні.

4. Доведено, що економічний механізм регулювання раціонального використання землі нині орієнтований на фіксацію існуючих параметрів якості ґрунтів, що суперечить принципу розширеного відтворення їх родючості. Штрафи адміністративної відповідальності неспівставимі зі збитками зумовленими деградацією ґрунтового покриву. Тільки політика ресурсощадної діяльності аграрних підприємств забезпечить умову збереження земельних ресурсів при інтенсифікації їх використання. У зв'язку з цим необхідно внести зміни та доповнення до Земельного кодексу України, закону України «Про оренду земель», відповідних постанов уряду та інших нормативно-правових актів, які розкривають відмінність формулювання «збитки від погіршення якісного стану ґрунтів» на «недоодержаний дохід», що компенсується суб'єкту господарювання на землі за весь період відновлення якісних характеристик ґрунтів.

5. Розмір орендної плати потрібно розглядати через призму двох її складових. Перша, що складає 3 % у формі орендної плати, передбачається орендодавцю, а друга – складає суму витрат зумовлених порушенням технології землекористування. При цьому ці кошти спрямовуються на спеціальний рахунок, з якого вони будуть використовуватись на заходи зі збереження і відтворення родючості ґрунту. Для збереження якості земель, переданих в оренду, контроль якісних характеристик ґрунтів буде здійснюватись інспекцією обласного проектно-технологічного центру «Облдерж-

Ресурсоощадна діяльність аграрних підприємств в умовах інтенсифікації використання земельних ресурсів: теорія, методологія, практика

родючість». У випадках, коли орендар зобов'язується власними силами підтримуватиме якісний стан земельних ділянок розроблено методику визначення збитків унаслідок погіршення якісного стану ґрунтів за період оренди, що впливають із даних еколого-агрохімічної паспортизації земельних ділянок. Вона дозволяє формалізувати економічні збитки при негативній динаміці якісних характеристик ґрунту і є мотивацією для поліпшення якісного стану земель. В якості оцінки рівня забрудненості ґрунтів та продукції рослинництва запропоновано інтегральний індекс безпеки, який дозволяє об'єктивно встановити ступінь забруднення різними речовинами відносно їх природної концентрації в ґрунті або продукції.